

Бондар Людмила,
кандидат психологічних наук, доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ;
Литвинчук Наталія,
старший викладач,
Національний авіаційний університет, м. Київ

ЗМІСТ І ДИНАМІКА НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

The motivation of future psychologists in their third and fourth years of study is investigated. The degree and dynamics of expression of different groups of motives from the third to the fourth years are shown. The dominant educational motives of students, upon which the effectiveness of educational activity and qualitative mastering of professional competencies depend are revealed.

Проблема мотивів поведінки і діяльності — одна із найважливіших у психології. Велика плеяда науковців досліджувала феномен поняття «мотив», але так і не прийшла до однозначного визначення. Є. П. Іллін розглядає мотив як складне психологічне утворення, що спонукає до свідомих дій та вчинків, а також є основою для цих дій. Визначенням «мотив», за Ілліним, часто позначаються такі психологічні явища, як: намір, бажання, прагнення, повоювання тощо, у яких відображається наявність у людській психіці готовності, що спонукає до досягнення певної мети (Є. Іллін, 2017). С. У. Гончаренко визначає мотив як спонукальну причину дій, вчинків людини, спрямованих на задоволення потреб, те, що штовхає на дії (С. Гончаренко, 2011). На думку А.А. Реана, Н.В. Бордовської мотив — це внутрішнє побудження особистості до того чи іншого виду активності (діяльність, спілкування, поведінка), пов'язаної з задоволенням певної потреби (Реан А.А., Бордовська, 2012). Е.В. Шорохова розглядає мотиви як стимули, реальні двигуни людської діяльності, як потужні регулятори поведінки» (Е. Шорохова, 1992). С.Л. Рубінштейн зазначав, що мотиви утворюють ядро особистості людини. Якщо добре знати своєрідність особистості, можна достатньо точно охарактеризувати її мотиваційну сферу, а досліджуючи мотиваційну сферу, можливо вивчати особистість (С. Рубінштейн, 1989).

Для сучасної вищої школи актуальною є проблема побудови такої системи навчання, яка була б основою формування мотиваційної сфери студентів. Питанням мотивації присвячена велика кількість робіт науковців (Г. В. Асєєв, Л.І. Божович, А. А. Вербицький, Л. С. Виготський В.К. Віллонас, В. В. Давидов В.І. Ковальов, О.М. Леонтєв, Б. Ф. Ломов, Н.Г. Морозова, М.В. Матюхіна, А.К. Маркова, М. Ш. Магомед-Емінов, В.С. Мерлін, С. Л. Рубінштейн, П.В. Симонов, Д.М. Узнадзе, А.А. Файзуллаєв, П.М. Якобсон, Дж. Аткинсон, Г. Хол, К. Мадсен, А. Маслоу, Х. Хекхаузен та ін.). Б.Ф. Ломов доводив, що при вивченні діяльності людини провідну роль відіграє мотивація і цілеутворення. «Труднощі тут полягають у тому, що в мотивах і цілях найчіткіше проявляється системний характер психічного; вони є інтегральними формами психічного відображення. Звідки беруться і як виникають мотиви та цілі індивідуальної діяльності? Що то таке? Розробка цих питань має величезне значення не тільки для розвитку теорії психології, а й для вирішення багатьох практичних завдань» (Б.Ф. Ломов, с. 205)

Як зазначає Л.В. Бондар, мотивація є головною рушійною силою будь-якої діяльності людини і професійна діяльність не є виключенням. Мотивація є одним із ведучих факторів успішного навчання молоді людини, а отже її професійного становлення. (Л. Бондар, 2019). Студенти досягають успіху в навчальній діяльності тільки тоді, коли навчання набуває власного сенсу та виявляється у високій пізнавальній активності, коли оволодіння професією стає особистісною метою, власним устремлінням.

Л. Г. Подоляк і В.І. Юрченко доводять, що ставлення студента до навчання у ЗВО залежить насамперед від чинників вибору професії (спеціальності) і ставлення до самого процесу учіння. На позитивну мотивацію вибору професії вказують:

- яскраво виражений інтерес до професії;
- бажання в майбутньому займатися саме цією професійною діяльністю;
- прагнення бути корисним людям, суспільству, результатами своєї професійної діяльності служити Україні та ін. (Л. Подоляк, В. Юрченко, 2008). Автори вказують на те, що дуже часто молоді люди, вибираючи майбутню професію, керуються іншими мотивами: престижністю професії, перевагами, якими вона забезпечує, порадами батьків та знайомих тощо.

Мотиви, які впливають на вибір професії, визначають ставлення студента до навчання і внаслідок цього на його результати. Ставлення студента до навчальної діяльності обумовлюють дві основні групи мотивів: пізнавальні, що пов'язані зі змістом та процесом навчальної діяльності; соціальні мотиви, які пов'язані з різними формами соціальної взаємодії студента. До першої групи належать пізнавальні мотиви, що орієнтовані на здобуття нових знань; навчально-пізнавальні, спрямовані на засвоєння засобів оволодіння знаннями; мотиви самоосвіти, які рухають самостійне вдосконалення засобів отримання знань. Друга група складає широкі соціальні мотиви, пов'язані з усвідомленням соціальної необхідності освіти; вузькі соціальні мотиви, які полягають у прагненні зайняти певну позицію у відносинах з оточуючими; мотиви соціального співробітництва, які розкриваються в прагненні до взаємодії з іншими, аналізу засобів і форм цієї взаємодії (А. Вербицький, 2006).

Для успішного формування майбутнього спеціаліста необхідно розуміти систему його мотивів, їхню ієрархію. Викладачі мають усвідомлювати та враховувати, які мотиви є домінуючими для студентів в певний період навчання, як змінюється мотивація до навчальної діяльності та що на це впливає. З метою вивчення мотивів навчальної діяльності студентів третього та четвертого курсів освітньо-професійної програми «Практична психологія» факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету було проведено методичку діагностики навчальної мотивації студентів (автори — А.О.Реан, В.О. Якунін у модифікації Н.Ц. Бадмасвої).

Методика складається з опису 34 тверджень, значущість кожного з них пропонується оцінити по 5-бальній шкалі (1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, 5 — максимальній). За цією методикою виділяються такі мотиви навчальної мотивації: комунікативні, професійні, навчально-пізнавальні, соціальні, мотиви уникнення невдач, мотиви престижу.

Ці мотиви обумовлюють вибір майбутньої професії, обрання закладу вищої освіти, спонукають до оволодіння знаннями, до професійного становлення, до самореалізації, самоствердження, до кар'єрного зростання у майбутньому, до самовдосконалення.

Розглянемо ці мотиви більш детально. Комунікативні мотиви вказують на прагнення людей до спільноти, до спілкування, до співробітництва, дружби з іншими людьми, до емоційної емпатії. Керуючись професійними мотивами, студенти вбачають себе майбутніми фахівцями і прагнуть отримати знання з області своєї майбутньої професії. Навчально-пізнавальні мотиви орієнтують на здобування знань, ерудицію, засвоєння навчальних дисциплін; реалізуються як задоволення від самого процесу навчання і його результатів; стимулюють самостійність та наполегливість у навчанні. Соціальні мотиви виявляються у відповідальності, розумінні соціальної значущості навчання, прагненні особистості через здобуття освіти самоутвердитися в суспільстві, отримати певний соціальний статус, визнання оточуючих, гідну винагороду за свою працю. Мотив уникнення невдач обумовлює намагання людини уникати невдач у ситуаціях, пов'язаних з оцінкою результатів її діяльності іншими людьми. Мотив уникнення невдач передбачає такі особливості поведінки людини, як: пасивність, страх помилок, уникання прийняття відповідальних рішень, страх ризику. Мотив престижу задовольняється, якщо студент у взаємодії і спілкуванні з людьми отримує визнання своїх особистісних якостей, позитивну оцінку оточуючих. В такому випадку він діє активно, не боїться помилок, здатний до ризику, прагне лідерства у навчанні.

Порівняльний аналіз змісту навчальної мотивації студентів третього та четвертого курсу показав такі загальні результати: більший бал отримав мотив комунікативний (третій курс середній бал — 3,6; четвертий — 4,1), професійні мотиви (середній бал відповідно 3,6 та 3,9), навчально-пізнавальні мотиви (середній бал — 3,0 та 3,4), соціальні мотиви (середній бал — 3,2 та 3,6).

Особистісний порівняльний аналіз змісту навчальних мотивів (порівнювали середній бал кожного мотиву на третьому та четвертому курсах) показує, що для 50% студентів значущість комунікативного мотиву від третього до четвертого курсу зросла, але й для 50% студентів вона знизилась. Професійні мотиви набули більшої значущості на четвертому курсі для 37,5% студентів, але 31,2% студентів показали зниження для них значущості цього мотиву, 25% студентів залишили цей мотив домінуючим від третього до четвертого курсу. Навчально-пізнавальні мотиви показують зв'язок між змістом навчальної діяльності та процесом її виконання. Ці мотиви демонструють прагнення студентів набувати нові знання, уміння та навички. Для 25% студентів на четвертому курсі цей мотив став більш значущим, але 68,8% студентів показали зниження середнього балу цього мотиву. Мотив уникнення невдач став більш значущим на четвертому курсі для 62,5% студентів.

Соціальні мотиви близькі до мотивів престижу, вони показують прагнення студентів зайняти певне положення у суспільстві, отримати схвалення з боку оточуючих, досягти певного соціального статусу, авторитету, високого професійного положення. Мотиви престижу знизилися у 75% студентів від третього до четвертого курсу, а соціальні мотиви у 50% студентів.

Отже, домінуючими мотивами навчальної діяльності студентів третього та четвертого курсів освітньо-професійної програми «Практична психологія» є комунікативні, професійні та соціальні. Навчально-пізнавальні мотиви для 43,8% студентів третього курсу були домінуючими, тоді як для студентів четвертого курсу ці мотиви залишились домінуючими тільки для 12,5%. Професійні мотиви для 43,8% студентів четвертого курсу є домінуючими, а на третьому курсі таких студентів було 68,8%.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вивчення мотивації до навчальної діяльності. З огляду на зазначене, необхідно вивчати мотиваційну структуру навчальної діяльності студентів з метою підвищення ефективності навчального процесу.